

מדוע נחוץ משרד החוץ?

ד"ר אהוד ערן*

המאמר **התפרסם, בגרסה מקוצרת, בוואינט** ב-28 באוגוסט 2018

משרד החוץ היה בעבר אחד מן המשרדים החשובים ביותר. ניהול יחסי החוץ של ישראל והחשיפה שמעניקה משרת שר החוץ משכו למשרד פוליטיקאים שאפתניים. משה שרת, יצחק שמיר, אהוד ברק ואריאל שרון שימשו כשרי חוץ לפני שהתקדמו לתפקיד ראש הממשלה. גם בנימין נתניהו סלל את דרכו ללשכת ראש הממשלה דרך שורה של תפקידים דיפלומטים ואף שימש לזמן קצר שר החוץ בין שתי כהונותיו כראש ממשלה. גם הגיוס למשרד, בייחוד דרך קורס הצוערים היוקרתי, היה מטרה נחשקת של רבים.

אך דומה כי ימי הזוהר הללו של המשרד, ככל שהתקיימו במציאות, חלפו. מאז כוננה הממשלה האחרונה ב-2015 אין שר חוץ במשרה מלאה. המשרד, שגם כך נאבק מאז ומתמיד על מקומו בתהליכי קבלת ההחלטות וביצוען נדחק עוד יותר מן המעורבות בשאלות המרכזיות של מדיניות החוץ והביטחון של ישראל. משכורות של העובדים הידרדרו והן נמוכות, בוודאי ביחס למסלול המיון הקפדני ודרישות המשרה. במקביל, המשרד המשיך לאבד חלק מתחומי אחריותו למשרד אחרים כמו המשרד לעניינים אסטרטגים והמשרד לענייני תפוצות. המשבר במשרד מקרין גם החוצה ובשנים האחרונות נרשמה **ירידה** חדה במספר המתמודדים על הכניסה לקורס הצוערים. ב-2012 התמודדו 2,773 מועמדים על הכניסה לקורס, אך ב-2017 החלו רק 1,374 מועמדים ומועמדות את מסלול המיון. נוכח מצב עניינים עגום זה החלו עובדי המשרד לנקוט בצעדים חריגים בניסיון לשנות את מצב עניינים זה וב-2014 אף השביתו את מטה המשרד ואת השגרירויות, **לראשונה** בהיסטוריה של מדינת ישראל.

המשבר בממלכה הדיפלומטית שלנו אינו ייחודי רק לישראל. הטכנולוגיה ובייחוד אמצעי התקשורת הדיגיטליים מאפשרים כיום לממשלות לנהל מגעים אינטנסיביים עם מדינות זרות ואפילו עם הציבור שם ללא צורך בתוכם של דיפלומטים. היחלשותן של מדינות הלאום ועלייתן של גורמים אחרים חשובים במערכת הבינ"ל כמו חברות רב-לאומיות, אירגוני סיוע בינלאומיים, ואפילו גורמים תת מדינתיים כמו ערים, החלישו מאד את הצורך של מדינות בדיפלומטיה קלאסית ובאנשים שיבצעו אותה.

ודווקא ברגע חולשה זה חשוב מאד שישראל לא תזניח את שירות החוץ. למעשה, הוא נחוץ היום יותר מתמיד. בראש ובראשונה, בכדי להיערך נכון לשינויים במערכת הגלובלית. השינוי הראשון שמחייב שירות חוץ חזק הוא היחלשותה של ארה"ב ועלייתם של שחקנים גלובליים חדשים חשובים: סין, אך גם הודו ובאזורינו גם רוסיה. אנו עוברים מעולם של דומיננטיות אמריקנית לעולם בו תפעלנה מספר מעצמות בעלות עוצמה רבה, בוודאי בזירות אזוריות כמו שלנו. בנסיבות אלה, מדינות קטנות כמו ישראל, תידרשנה למיומנויות דיפלומטיות מחודדות בכדי לשייט בבטחה בין מוקדי הכוח השונים בעולם בעשורים האחרונים הייתה מלאכתה של ישראל קלה: ארה"ב הייתה השחקן הדומיננטי במערכת הגלובלית. ואנו היינו בעלי בריתה הקרובים. קהילה יהודית תוססת בארה"ב סייעה בעדנו והייתה חלק מלובי פרו-ישראלי אפקטיבי. פעמים רבות, די היה בפניה לוושינגטון כדי להשיג יעדים מדיניים בזירות אחרות כמו האו"ם. אך בעולם החדש, בו נדרשת ישראל לשמור על יחסים טובים גם עם ארה"ב וגם עם סין (למרות המתח ביניהן), תידרש גישה מתוחכמת יותר. יידרש קורפוס מיומן של דיפלומטים שיצליחו לכרות את הבריתות הנכונות ולהוביל את ישראל בבטחה בין מוקדי הכוח השונים.

השינוי השני שמחייב את חיזוק משרד החוץ הוא זהותן של המעצמות העולות. לאחר חמש-מאות שנה של דומיננטיות אירופאית ואחר כך אמריקנית, המאה ה-21 צפויה להיות המאה האסייתית. כבר עכשיו סין עקפה

* ד"ר אהוד ערן מלמד יחסים בינלאומיים באוניברסיטת חיפה והוא חבר ועד מנהל במכון מתוים

או משתווה לארה"ב במספר מדדים של עוצמה כמו חלק מן התחומים הטכנולוגיים, דוגמת רכבות מהירות ומחשבי על. העולם האירו-אמריקני מוכר לנו, ובמידה מסוימת אנחנו חלק ממנו. כך למשל, חלק מראשי הממשלה שלנו למדו במוסדות עלית בארה"ב. ראש הממשלה נוכחי (כמו גם שר החינוך) אפילו היו אזרחים אמריקנים בעברם. בכלל, במאות השנים האחרונות, רוב רובו של העם היהודי התגורר באירופה, צפון אמריקה והמזרח התיכון ולכן העולמות הללו מוכרים לנו. אנו חולקים איתם – הגם שתוך מתח גדול לעתים – שורשים תרבותיים, דתיים והיסטוריים משותפים.

לא כך המצב באסיה. למרות טיולי התרמילאים וסדנאות הויפסאנה, העולם האסייתי-ערכיו, ההיסטוריה והתרבות שלו – זרים לרוב הישראלים. בכדי להתנהל בצורה יעילה בעולם בו מדינות המזרח הרחוק תהיינה כה חשובות, נדרש קורפוס מקצועי של דיפלומטים שיתמחו בהבנת העולם האסיאתי העולה. שירות החוץ הוא המקום הטבעי לבנות קאדר כזה של מומחים שיקלו על ישראל למצות את עלייתם של גורמי כוח חדשים אלה.

לבסוף, פיזור הסמכויות של משרד החוץ בין גופים שונים מביא לכפילויות, חוסר יעילות ופיזורו של מסר ברור וחד. ההיגיון הבסיסי מחייב ריכוז מאמץ במסגרת בירוקרטית אחת בעלת ראייה כוללת לרבות שיקוף מדויק יותר של העמדות של שחקנים בינלאומיים עימם בא המשרד במגע דרך קבע.

התנועה הציונית היטיבה בעבר להתמודד עם שינויי עוצמה גלובליים והשכילה לנווט את דרכה היטב מנפילת האימפריה העות'מנית, דרך ההצלחה מול הבריטים בהצהרת בלפור ועד הברית עם ארה"ב בעשורים האחרונים. בפנינו עומד רגע דומה, ומשרד החוץ הוא אולי השחקן החשוב ביותר שיכול לסייע לישראל להתמודד עם השינוי. משרד החוץ, אם כן, מאד נחוץ.